

épített a szöveg és kép együttes hatására, továbbá a Székely Bertalan *Ágnes asszony* című hármasképe után 1865-ben készült litográfia-sorozat, amely a Képzőművészeti Társulat albumlapjaként sokszorozott formában terjesztve jelentősen hozzájárult az irodalmi mű népszerűségéhez. Madarász Viktor *Hunyadi Lászlója*, melynek vázlatát a Pesti Műegylet 1859-es műlappályázatán vett részt, ebben az összefüggésben azért érdemel említést, mert a festő nem a hiteles történeti forrásokból, hanem a nemzeti drámákból, valamint az „irányköltészet” jól ismert motívumaiból merített.

A kiállítás felhívta a figyelmet arra, hogy a képzőművészet és az irodalmat a 19. században összekötő vonások egy része feltáratlan. Hiányoznak a művészeti piac és a kiállításügy regionális vizsgálatait, s a kutatás még ma

sem veszi kellően tekintetbe az aktuális művészetfogalmak viszonylagosságát és a különböző réteggkulturák természetes szinkretizmusát. A részeredmények ellenére viszonylag keveset tudunk a 19. századi mecénatura szerkezetéről, így például a vármegyék, városok irodalom- és művészetpártoló szerepéről. Nem tisztázott az sem, hogy mik az állandó és koronként változó összetevői a másod- és harmadrendű alkotók, az irodalmi és a művészeti tömegtermelés ismétlődő előnyben részesítésének a kiemelkedő művészekkel szemben. Ezekre a kérdésekre a hazai műpártolás történetének majdan megírandó monográfiája, valamint az írók, képzőművészek és zeneszerzők kultuszának összehasonlító vizsgálata adhatja meg a választ.

Tuskés Gábor

BÉNYEI MIKLÓS: REFORMKORI ORSZÁGGYŰLÉSEK A SAJTÓSZABADSÁGRÓL

Nyíregyháza, Stúdium Kiadó – Debrecen, Kinizsi Nyomda, 1994. 164 l.
(Kultúrtudományi tanulmányok)

Utolsó rendi országgyűléseinkről és a sajtószabadság (azaz: a cenzúra) történetéről sem nyomtatott egyetemi jegyzet, sem modern monografikus feldolgozás – magyar nyelven legalábbis – nem áll rendelkezésünkre. Béneyi Miklós egyetemi oktatóként és kutató művelődéstörténészként bizonyára tisztában van ezzel. Úgy gondolom, e kettős elvárás következménye az a tematikus és műfaji ingadozás, ami *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról* című új könyvét alapvetően jellemzi.

A *Bevezetés*, amelyben a diéták összehívásáról, résztvevőiről, ügyrendjéről kapunk rövid összefoglalást, az egyetemi segédanyag szakmai igényével lép fel. Az áttekinthető, világos, adatközlő, a latin terminusokat is feltüntetető szöveg alkalmas arra, hogy a század elején írott, nehezen hozzáfér-

hető, nem feltétlenül megbízható munkák (Kérészy Zoltan, *Rendi országgyűléseink tanácskozási módja*, Kassa, 1906; Kumlik Emil, *Adalékok a pozsonyi országgyűlések történetéhez*, Pozsony, 1908. stb.) vagy a tízkötetes *Magyarország története* vonatkozó részei helyett a hallgatóknak feladható tananyag szerepét betöltse. Azzal a megszorítással, hogy a Béneyi által leírt állapotok jobbára csak a 19. századi országgyűlésekre jellemzőek, a korábbi időkre nem.

A voltaképpeni önálló munka a harmadik fejezetben (*Az alkotmányos rendezés igénye*) veszi kezdetét. Béneyi itt hajtja végre azt a feladatot, melyet a bevezetőben magára vállalt, mondván, „a sajtó- és jogtörténeti tanulmányok [...] a diétai viták ismertetésével, elemzésével általában adósak maradtak. Ezt a hiányt kívánja pótolni e munka: a ko-

rabeli források alapján áttekinti a reformkori rendi országgyűlések sajtópolitikai tanácskozásait és előterjesztéseit, kiemelve azok fontosabb gondolatait, meghatározó mozzanatait." (7.)

Bényei helyesen vázolja fel a sajtószabadságért folytatott küzdelem alapproblémáját: e törekvéseket egyszerre táplálták rendi sérelmi és felvilágosult polgárjogi megfontolások. „A kettőség – a cenzúra törvénytelen voltának hangoztatása és a gondolat szabadság jegyében a sajtó szabad működésének követelése – mindvégig megfigyelhető a reformkorban. Világnézeti, politikai meggyőződéstől függött, hogy kinél és mikor melyik került előtérbe.” (22.)

A szellősen szedett százhatvan oldalnyi terjedelemben az áttekintésnél, a főbb irányok és problémák felvázolásánál egyéb nem férhetett bele. Bényei nem vállalkozott a kérdéskör részletes, elemző tanulmányozására, könyve csupán a diétai tárgyalások bő idézetanyagával kísért ismertetését nyújtja. Már csak azért sem vállalkozhatott erre, mert a *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról* a címben vállalt tárgyon túl egy másikba is belevág: a 18–19. századi cenzúra történetébe. E téma feldolgozása mintegy párhuzamosan halad az előzővel. A cenzúraszervezet felépítését ismertető második fejezet szintén jegyzet-szerű, amely az ötödik, *Az udvar ellenintézkedései* címet viselő, önálló kutatásokon alapuló fejezetet előlegzi meg.

E rész szükségszerűen marad az előbbieknél is kidolgozatlanabb. A bécsi udvarban folyó előkészítő munkát, a terveket és rendeleteket, ezek fogantatását stb. Bényei csupán érintőlegesen tárgyalja, szinte kizárólag feldolgozásokra, nem pedig korabeli forrásokra hivatkozva. A két téma csak az 1848. évi sajtótörvény fejezetében kapcsolódik össze. A többi érintkezési pont hiánya figyelmeztet bennünket arra, hogy a 19. század első felének politikatörténeti kutatásaiban a minőségi változást az fogja meghozni, ha sikerül rekonstruálni (és dokumentálni) a látszólag egymás komplementereiként működő megyei-diétai, illetve udvari kormányzati és (kvázi-)legiszlátív mechanizmusok sokrétű háttér-összefonódásait. Szekfü *Iratai a magyar államnyelvi kérdésnek történetéhez* ékesen mutatják, immár hetven éve, az ebben rejlő lehetőségeket.

A kötet utolsó negyede (!) a tudományos apparátust tartalmazza. Ha nem törekedne a tipográfia minden korábbi megoldást felülmúló nyíltsággal az ívterjedelemben növelésére, akkor is észrevennénk, hogy a széleskörű anyaggyűjtés és a lelkiismeretes, pontos hivatkozások nagyobb igényű műre tett alapos előkészületekről tanúskodnak. E lapokat forgatva aligha kétséges, hogy a korszak iránt érdeklődő olvasó hálás szívvel gondol Bényei Miklósrá, egyszersmind bízva abban, hogy a kérdéseket, melyeket könyvében felvetett, ugyancsak a szerző fogja majdan megválaszolni.

Gángó Gábor

EÖTVÖS JÓZSEF: AZ 1848^{IKI} FORRADALOM TÖRTÉNETE – MÜNCHENI VÁZLAT

Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Gángó Gábor. Budapest, Argumentum, 1993. 208 l. (Eötvös József történeti és állambölcseleti művei)

Két magyar nyelvű, 1848–1849 fordulóján keletkezett Eötvös-kéziratot ad közre a kötet. Egyik sem kész, szerkesztett tanulmány, hanem vázlat, első fo-

galmazvány. A sajtó alá rendező által adott *Az 1848^{IKI} forradalom története* című kézirat a magyar 1848 (szeptemberig ívelő) folyamatát és tanulságait